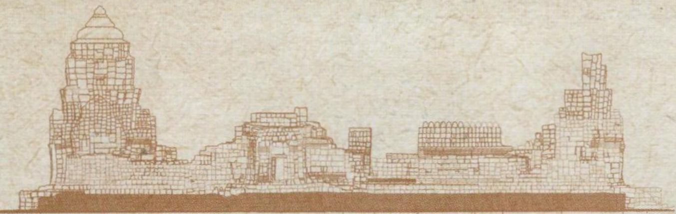

เมืองสิงห์มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยม ตั้งอยู่บนที่ราบริมฝั่งแม่น้ำแควน้อย มีเนื้อที่ประมาณ ๖๔๐ ไร่ กำแพงเมืองก่อด้วยศิลาแลงขนาดกว้างตามแนวตะวันออก-ตะวันตก ประมาณ ๘๘๐ เมตร ส่วนแนวด้าน ทิศเหนือ-ใต้ ยาวประมาณ ๑,๔๐๐ เมตร กำแพงสูง ๗ เมตร มีประตูทางเข้า-ออก ทั้ง ๔ ด้าน ด้านทิศตะวันออก ทิศเหนือ และทิศตะวันตกมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ส่วนกำแพงเมืองด้านทิศใต้คดโค้งไปตามลำน้ำแควน้อย ใช้แม่น้ำเป็นคูเมืองกำแพง เมืองด้านนี้จึงไม่เป็นเส้นตรง ภายในตัวเมืองมีสระน้ำ ๖ สระ มีร่องรอยสิ่งก่อสร้างที่ยังเห็นชัดเจน ๔ แห่ง ประกอบด้วย

โบราณสถานหมายเลข ๑ ปราสาทหลังใหญ่สร้างตรงกับประตูเมืองสิงห์ด้านทิศตะวันออก

โบราณสถานหมายเลข ๒ เห็นเป็นซากฐานปราสาท อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือติดกำแพงแก้วของปราสาทหลังใหญ่

โบราณสถานหมายเลข ๓ เป็นซากฐานสิ่งก่อสร้างขนาดเล็ก ก่อด้วยอิฐและศิลาแลง อยู่นอกกำแพงแก้วด้านหลังทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปราสาทหลังใหญ่ห่างออกไป ๑๕๐ เมตร

โบราณสถานหมายเลข ๔ เป็นซากฐานอาคารที่มีลักษณะเป็นห้องขนาดเล็กต่อเนื่องกันอยู่ห่างจากกำแพงด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปราสาทหลังใหญ่ไปประมาณ ๒๓๐ เมตร

ผังบริเวณ

N

๑. โบราณสถานหมายเลข ๑
๒. โบราณสถานหมายเลข ๒
๓. โบราณสถานหมายเลข ๓
๔. โบราณสถานหมายเลข ๔
๕. อาคารจัดแสดงศิลปโบราณวัตถุ
๖. สำนักงาน
๗. ร้านอาหาร ลานจอดรถ
๘. สุขา
๙. อาคารเอนกประสงค์
๑๐. เรือนพักรับรอง
๑๑. บ้านพักเจ้าหน้าที่
๑๒. หลุมขุดค้นทางโบราณคดี
๑๓. ป้อมยามรักษาการณ์
๑๔. ป้อมจำหน่ายบัตร
๑๕. คูน้ำคันดิน
๑๖. สวนหิน
๑๗. สระ
๑๘. ศาลาพัก
๑๙. หมู่บ้านราษฎร
๒๐. ประตูเมือง
๒๑. กำแพงเมือง

สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์
ตำบลสิงห์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี 71150
โทรศัพท์/โทรสาร 034 670264-5
e-mail : muangsing_park@hotmail.com

อุทยานประวัติศาสตร์

เมืองสิงห์

Muang Sing Historyical Park

www.muangsinghp.com

อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์

เรื่องราวเมืองสิงห์มีปรากฏเป็นตำนาน จากคำบอกเล่าของชาวพื้นเมืองที่เกี่ยวกับชื่อเมืองสิงห์ และสถานที่คือปราสาทเมืองสิงห์ โดยมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับท้าวอู่ทอง ซึ่งหนีภัยจากท้าวเวชสุวรรณโณไปเที่ยวสร้างเมืองหลบซ่อนตามสถานที่ต่างๆ แถบนั้น และการกล่าวถึงเมืองสิงห์และเมืองครุฑด้วย อย่างไรก็ตาม เรื่องเล่าเกี่ยวกับท้าวอู่ทองมีอยู่ในนิทานพื้นเมือง หรือตำนานท้องถิ่นอีกหลายแห่งในภาคกลางของไทย

โบราณสถานหมายเลข ๑

เป็นศาสนสถานที่ตั้งอยู่ในบริเวณกลางเมือง เห็นเด่นชัดเมื่อผ่านประตูเมืองเข้ามาภายใน ระยะห่างจากประตูเมืองประมาณ ๒๐๐ เมตร ก็จะถึงชานศิลาแลง ลักษณะเป็นชานศิลาแลงรูปกากบาทตัวชานมีลักษณะเป็นฐานเขียงลดชั้นขึ้นมาเป็นเส้นลวด และฐานบัวคว่ำมีหน้ากระดานเป็นลูกฟัก ส่วนบนทำเป็นหน้ากระดานเรียบ ปลายด้านทิศตะวันตกต่อกับประตูทางเข้าซุ้มกำแพงแก้ว ปลายด้านทิศตะวันออก เหนือและใต้เป็นบันไดทางขึ้น ที่ขอบชานโดยรอบสกัดเป็นร่องตื้นๆ กว้างประมาณ ๑ ฟุต ยาวขนานคล้ายเป็นระเบียงขอบชานหากเปรียบเทียบกับโบราณสถานขอมที่อื่นๆ แล้วอาจเทียบได้กับแนวสะพานนาค แต่ไม่ปรากฏร่องรอยราวสะพาน อาจเป็นเพราะสร้างไม่เสร็จ หรือชำรุดสูญหายไป

ถัดจากชานหรือสะพานนาคเป็นกำแพงแก้ว ซึ่งเป็นกำแพงล้อมรอบ ปราสาท ขนาดกว้างประมาณ ๘๑ เมตร ความยาวประมาณ ๙๗ เมตร กำแพงส่วนใหญ่หักพังลง เหลือแนวกำแพงที่สมบูรณ์อยู่เป็นบางส่วนที่ย่านกลางของกำแพง ด้านตะวันออกและ ตะวันตกเป็นช่อง ประตูทางเข้าด้านหน้าและด้านหลัง

ผ่านกำแพงแก้วเข้าไปจะเป็นลานศิลาแลงสี่เหลี่ยมกว้าง ๒๓.๖๐ เมตร และยาว ๒๕.๖๐ เมตร เป็นลานทางเดินประกอบด้วยแนวทางเดิน ๓ แนว ซึ่งเชื่อมต่อกันและตัดกันเป็นรูปกากบาท แนวทางเดินดังกล่าวยกสูงจากระดับพื้นเล็กน้อย จึงทำให้เกิดเป็นแอ่งตื้นๆ รูปสี่เหลี่ยมจตุรัสอยู่ที่ ๔ มุม ขนาดกว้าง ยาว ประมาณ ๔ เมตร ลึก ๑๕ ซ.ม. รอบๆแอ่งมีหลุมสี่เหลี่ยมประมาณ ๓๔-๓๕ หลุมเรียงกันเป็นระยะ สันนิษฐานว่าคงจะเป็นหลุมเสารองรับหลังคาคลุมทางเดินกากบาท ลานทางเดินนี้เชื่อมระหว่างบันไดทางขึ้นโคปุระด้านทิศตะวันออกกับประตูกำแพงแก้ว

ถัดจากลานหน้าปราสาทมีบันไดขึ้นสู่ปราสาท ซึ่งมีลักษณะเป็นปราสาท หลังเดียวหันหน้าไปทางทิศตะวันออกล้อมรอบด้วยระเบียงคดขนาดด้านตะวันออกและตะวันตก ยาวประมาณ ๓๖ เมตร ส่วนด้านทิศเหนือและทิศใต้ยาวประมาณ ๔๒ เมตร และตรงกลางของระเบียงคด แต่ละด้าน มีซุ้มประตูหรือโคปุระด้านทิศตะวันออกโคปุระด้านหน้าเหลือส่วนยอดไม่สมบูรณ์ โคปุระที่ สมบูรณ์ ที่สุดคือโคปุระด้านหลังหรือด้านทิศตะวันตก ลักษณะ ของโคปุระ มีองค์เรือนธาตุ เป็นฐานบัวคว่ำ ตั้งอยู่ฐานเขียง มีลวดบัวสามเส้นโดยรอบ ส่วนบน ของโคปุระทำเป็น ชั้นรัดเกล้าซ้อนกัน ๓ ชั้น ต่อจาก ชั้นรัดเกล้าทำเป็นลักษณะโค้งมน คล้ายบัวคว่ำ แล้วจึงต่อยอด สุดด้วยอัมลกะ ลักษณะ เป็นแฉก คล้ายกลีบดอกไม้

จากโคปุระด้านทิศตะวันออกจะเป็นทางผ่านเข้าสู่มุขด้านหน้าของปราสาทประธานซึ่งเป็นลานกว้างปูด้วยศิลาแลง เชื่อมต่อระหว่างปราสาทประธานกับโคปุระด้านทิศตะวันออกที่มุมตะวันออกเฉียงใต้ของลานนี้ เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือที่เรียกว่าบรรณาลัย ขนาดกว้าง ๒.๕๐ เมตรยาว ๕.๕๐ เมตร ฐานเป็นทรง บัวคว่ำ มีช่องประตูทางเข้าด้านทิศตะวันตกเพียงด้านเดียวผนังด้านทิศตะวันออกทำเป็นประตูหลอก ผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้ทำเป็นช่องแสงเล็กๆ ด้านละ ๔ ช่อง ส่วนบนของอาคารพังทลายลงหมด

กึ่งกลางของกลุ่มอาคารนี้คือ ปราสาทประธาน ลักษณะเป็นปราสาทองค์เดียว ตั้งอยู่บนฐาน

โบราณสถานหมายเลข ๒

เป็นกลุ่มอาคารเช่นเดียวกับโบราณสถานหมายเลข ๑ ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบนอกกำแพงแก้วใกล้มุมกำแพงด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของโบราณสถานหมายเลข ๑ กลุ่มอาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานชาลาเดียวกัน มีลักษณะเป็นฐานเขียงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าซ้อนกัน ๒ ชั้น ฐานชั้นล่างกว้าง

โบราณสถานหมายเลข ๓

เป็นร่องรอยซากฐานอาคาร ตั้งอยู่นอกกำแพ ตะวันตกเฉียงใต้ของ โบราณสถานหมายเลข ๑ ห่างออกไ ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบโล่ง อาจเป็นแนวฐาน ของ โบราณสถา ภายในเป็นห้อง ก่อด้วยอิฐและศิลาแลง ฐานชั้นล่างเป็นฐ

การดำเนินงานของกรมศิลปากร

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเมืองสิงห์เป็นโบราณสถานของชาติ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๘ เรื่องกำหนดจำนวนโบราณสถานสำหรับชาติ แต่ยังไม่ได้กำหนดขอบเขต การประกาศกำหนดขอบเขตโบราณสถานแห่งนี้ มีขึ้นใน พ.ศ.๒๕๐๓ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ ๗๗ ตอนที่ ๖๐ ลงวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๐๓ มีเนื้อที่ทั้งสิ้น ๗๑๘ ไร่ ๓ งาน และกรมศิลปากรได้มีหนังสือลงวันที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๐๓ ถึงกรมที่ดิน เพื่อขอให้ออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง เมื่อพนักงานที่ดินจังหวัดดำเนินการรังวัดสอบเขต แล้วจึงได้ออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง มีเนื้อที่ ๖๔๑ ไร่ ๑ งาน ๖๕ ตารางวา โดยกรมศิลปากรได้รับหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงนี้ไว้เมื่อวันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๐๕ บริเวณนี้มีสิ่งสำคัญคือ กำแพงเมืองศิลาแลงทั้ง ๔ ด้าน ตอนกลางมีปราสาทศิลาแลง ๕ องค์ มีกำแพงแก้วล้อมรอบ

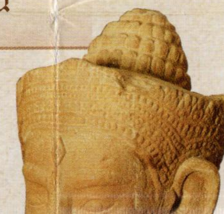
...หมายเลข ๑ ตั้งอยู่บน
...นตกเฉียงเหนือของ
...นฐานชาลาเดียวกัน
...ชั้น ฐานชั้นล่างกว้าง

โบราณสถานหมายเลข ๓

เป็นร่องรอยซากฐานอาคาร ตั้งอยู่นอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของ โบราณสถานหมายเลข ๑ ห่างออกไป ๑๕๐ เมตร ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบโล่ง อาจเป็นแนวฐาน ของ โบราณสถานขนาดเล็ก ภายในเป็นห้อง ก่อด้วยอิฐและศิลาแลง ฐานชั้นล่างเป็นฐาน เขียงรูป

โบราณวัตถุที่พบในบริเวณโบราณสถาน

เครื่องปั้นดินเผาประกอบสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ที่พบจากงานโบราณคดี กระเบื้องมุงหลังคามีลักษณะเป็นลอนโค้งที่เรียกว่า กระเบื้องกาบู (กระเบื้องตัวผู้มีลักษณะเป็นทรงกระบอกผ่าซีก

ทิศเหนือและทิศใต้ยาวประมาณ ๔๒ เมตร และตรงกลางของระเบียงคด แต่ละด้าน มีซุ้มประตูหรือโคปุระด้านทิศตะวันออกโคปุระด้านหน้าเหลือส่วนยอดไม่สมบูรณ์ โคปุระที่ สมบูรณ์ ที่สุดคือโคปุระด้านหลังหรือด้านทิศตะวันตก ลักษณะ ของโคปุระ มีองค์เรือนธาตุ เป็นฐานบัวคว่ำ ตั้งอยู่ฐานเขียง มีลวดบัวสามเส้นโดยรอบส่วนบน ของโคปุระทำเป็น ชั้นรัดเกล้าซ้อนกัน ๓ ชั้น ต่อจาก ชั้นรัดเกล้าทำเป็นลักษณะโค้งมน คล้ายบัวคว่ำแล้วจึงต่อยอด สุดด้วยอัมลกะ ลักษณะ เป็นแฉก คล้ายกลีบดอกไม้

จากโคปุระด้านทิศตะวันออกจะเป็นทางผ่านเข้าสู่มุขด้านหน้าของปราสาทประธานซึ่งเป็นลานกว้างปูด้วยศิลาแลง เชื่อมต่อระหว่างปราสาทประธานกับโคปุระด้านทิศตะวันออกที่มุมตะวันออกเฉียงใต้ของลานนี้ เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหรือที่เรียกว่าบรรณาลัย ขนาดกว้าง ๒.๕๐ เมตรยาว ๕.๕๐ เมตร ฐานเป็นทรง บัวคว่ำ มีช่องประตูทางเข้าด้านทิศตะวันตกเพียงด้านเดียวผนังด้านทิศตะวันออกทำเป็นประตูหลอกผนังด้านทิศเหนือและทิศใต้ทำเป็นช่องแสงเล็กๆ ด้านละ ๔ ช่อง ส่วนบนของอาคารพังทลายลงหมด

กึ่งกลางของกลุ่มอาคารนี้คือ ปราสาทประธาน ลักษณะเป็นปราสาทองค์เดียว ตั้งอยู่บนฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อเก็จ ขนาด กว้าง ๑๓.๒๐ เมตร มีมุขยื่นออกไปรับกับมุขด้านในของโคปุระทั้ง ๔ ทิศ มุขด้านทิศตะวันออกมีขนาดยาวกว่าด้านอื่นๆ ตัวปราสาทตั้งอยู่บนฐานปัทม์หรือบัวคว่ำและบัวหงายซ้อน ๓ ขั้น บริเวณส่วนบนขององค์เรือนธาตุและส่วนยอดขององค์ปราสาทพังทลายหมด มีบันไดทางเข้า ที่มุขด้านทิศตะวันออกด้านทิศเหนือและทิศใต้

จากภายในองค์ปราสาทด้านทิศเหนือมีรางน้ำมนต์รองรับน้ำสรงรูปเคารพ หรือน้ำมนต์ให้ไหลออกมาด้านนอก และมีแอ่งรับน้ำปรากฏอยู่ที่บริเวณฐานด้านตะวันออกเฉียงเหนือขององค์ปราสาทประธานนอกจากนี้ที่ผนังด้านนอกของมุขทางด้านทิศตะวันตกยังมีร่องรอยการถากศิลาแลง อาจทำเป็น หน้าต่างหลอก และที่ด้านหน้าองค์ปราสาทมีฐานประติมากรรม ๒ ชิ้น ทำด้วยหินทรายตั้งอยู่ ด้านหลังของปราสาทประธานเป็นโคปุระและระเบียงคดด้านทิศตะวันตก กำแพงแก้วด้านทิศตะวันตกและชานปูด้วยศิลาแลงเป็นรูปกากบาท มีลักษณะเช่นเดียวกับชานด้านหน้าโดยมีปลายด้านหนึ่งเชื่อมกับซุ้มประตูกำแพงแก้วเช่นเดียวกัน

โบราณสถานหมายเลข ๒

เป็นกลุ่มอาคารเช่นเดียวกับโบราณสถานหมายเลข ๑ ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบนอกกำแพงแก้วใกล้มุมกำแพงด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของโบราณสถานหมายเลข ๑ กลุ่มอาคารทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานชาลาเดียวกัน มีลักษณะเป็นฐานเขียงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าซ้อนกัน ๒ ชั้น ฐานชั้นล่างกว้าง ๓๓.๙๐ เมตร ยาว ๕๔.๒๐ เมตร สูง ๐.๘๐ เมตร ตรงกลางใช้ดินลูกรังหรือศิลาแลงเม็ดเล็กๆ อัดแน่นก่อสร้างศิลาแลงแล้วประดับด้วยลายปูนปั้น

ถัดไปเป็นฐานชั้นบนกว้าง ๒๓.๗๐ เมตร ยาว ๔๔.๘๐ เมตร มีทางขึ้นอยู่ทางด้านทิศตะวันออกบนฐานชั้นนี้เป็นลานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง ๖.๕๐ เมตร ยาว ๑๐ เมตร

ถัดจากลานไปเป็นระเบียงคดและโคปุระด้านหน้าหรือด้านทิศตะวันออกมีทางขึ้น ๔ ทิศ ถัดจากโคปุระด้านหน้าออกไป ๗ เมตร มีร่องรอยกลุ่มอาคาร ๖ หลังตั้งรวมกลุ่มเรียงกัน ซึ่งมีลักษณะแปลกไปจากโบราณสถานในวัฒนธรรมเขมรที่พบในประเทศไทยแหล่งอื่นๆ

จากการขุดแต่งโบราณสถานหมายเลข ๒ นี้ ได้พบแท่นฐานประติมากรรมหินทรายเป็นจำนวนมากตั้งอยู่ในโคปุระและตามแนวระเบียงคดและที่ซุ้มทิศ นอกจากนี้ยังพบประติมากรรมหินทรายรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร พระพุทธรูป นาคปรก นางปรัชญาปารมิตา พระพิมพ์ดินเผาจำนวนมาก

ลักษณะตัวอาคารของโบราณสถานหมายเลข ๒ มีลักษณะไม่สมดุลกันไม่ว่าจะเป็นฐานของโคปุระด้านทิศตะวันออกซึ่งแต่ละด้านย่อมุมไม่เหมือนกันหรือฐานของแนวระเบียงด้านทิศใต้ที่ไม่อยู่ในลักษณะของเส้นตรงเหมือนกับฐานของแนวระเบียงคดด้านทิศเหนือหรือที่โคปุระด้านทิศเหนือ ที่มีทางขึ้นด้านข้างแต่กลับไม่พบที่โคปุระด้านทิศใต้ ลักษณะดังกล่าวอาจเกิดจากการ ก่อสร้าง ที่ไม่แล้วเสร็จตั้งแต่อดีตกาล หรือการบูรณะซ่อมแซมในระยะหลัง ทำให้นักวิชาการ ศึกษารายละเอียดได้ยาก

โบราณสถานหมายเลข ๓

เป็นร่องรอยซากฐานอาคาร ตั้งอยู่นอกกำแพงแ
ตะวันตกเฉียงใต้ของ โบราณสถานหมายเลข ๑ ห่างออกไป
ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบโล่ง อาจเป็นแนวฐาน ของ โบราณสถาน
ภายในเป็นห้อง ก่อด้วยอิฐและศิลาแลง ฐานชั้นล่างเป็นฐาน
สี่เหลี่ยมจัตุรัส ก่อด้วยศิลาแลง ถัดขึ้นมาเป็นฐานปัทม์ ๑ ชั้
ก่อด้วยอิฐ ซึ่งลักษณะการก่อสร้างเช่นนี้อาจจะเป็นการก่อส
ก็ได้ ที่มุมด้านนอกอาคาร ทุกมุมมีแผ่นหิน ปักไว้คล้ายกับจ
และจากการขุดแต่งโบราณสถานหมายเลข ๓ นี้ ได้พบพระ
ที่เป็นพระพิมพ์ เนื้อชินตะกั่วจำนวนมาก อาคารหลังนี้มีผู้เ
ความคิดว่าอาจเป็นพุทธสถาน ที่สร้างมาก่อนการสร้างปรา

โบราณสถานหมายเลข ๔

ซากโบราณสถานชุดนี้อยู่ไม่ไกลจากโบราณสถาน
มีลักษณะ เป็นฐานอาคาร ที่มีห้องเรียงต่อกัน ๔ ห้อง ชั้นฐ
ก่อด้วยศิลาแลง ห้องดังกล่าวมีสัณฐานเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า
กว้าง ๓.๙๐ เมตร ยาว ๖.๖๕ เมตร ระยะเรียงห่างกัน ๐.๕
พื้นบางส่วนปูด้วยศิลาแลงได้พบ กรวดแม่น้ำ และทรายอัด
ลักษณะดังกล่าว สันนิษฐานว่าเป็นฐานรากของอาคาร
ทางด้านทิศเหนือของอาคาร
พบแท่นฐานประติมากรรม
หินทรายตั้งอยู่ มีข้อสันนิษฐาน
เช่นเดียวกับโบราณสถาน
หมายเลข ๓ คืออาจเป็น
ศาสนสถานที่สร้างก่อน
การสร้างปราสาทเมืองสิงห์

ายเลข ๑ ตั้งอยู่บน
เฉียงเหนือของ
านชาลาเดียวกัน
ฐานชั้นล่างกว้าง
ลางใช้ดินลูกรังหรือ
ม้วยลายปูนปั้น
ว ๔๔.๘๐ เมตร
ปสี่เหลี่ยมผืนผ้า

นหน้าหรือด้าน
กไป ๗ เมตร
ษณะแปลกไป
แหล่งอื่นๆ
ได้พบแท่นฐาน
ละตามแนวระเบียง
รูปพระโพธิสัตว์
า พระพิมพ์ดินเผา

ข ๒ มีลักษณะไม่
ง์แต่ละด้านย่อมุม
นลักษณะของ
หรือที่โคปุระด้าน
ทิศใต้ ลักษณะ
ดีตกาล หรือการ
กษารายละเอียด

โบราณสถานหมายเลข ๓

เป็นร่องรอยซากฐานอาคาร ตั้งอยู่นอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของ โบราณสถานหมายเลข ๑ ห่างออกไป ๑๕๐ เมตร ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบโล่ง อาจเป็นแนวฐาน ของ โบราณสถานขนาดเล็ก ภายในเป็นห้อง ก่อด้วยอิฐและศิลาแลง ฐานชั้นล่างเป็นฐาน เขียงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ก่อด้วยศิลาแลง ถัดขึ้นมาเป็นฐานปัทม์ ๑ ชั้น ชั้นบนก่อด้วยอิฐ ซึ่งลักษณะการก่อสร้างเช่นนี้อาจจะเป็นการก่อสร้างทับซ้อนกันก็ได้ ที่มุมด้านนอกอาคาร ทุกมุมมีแผ่นหิน ปักไว้คล้ายกับจะเป็นเสมา และจากการขุดแต่งโบราณสถานหมายเลข ๓ นี้ ได้พบพระพิมพ์โลหะที่เป็นพระพิมพ์ เนื้อชินตะกั่วจำนวนมาก อาคารหลังนี้มีผู้เสนอแนวความคิดว่าอาจเป็นพุทธสถาน ที่สร้างมาก่อนการสร้างปราสาท

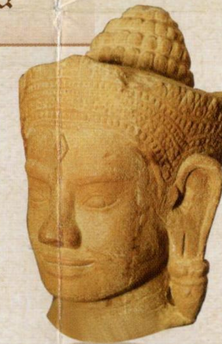
โบราณสถานหมายเลข ๔

ซากโบราณสถานชุดนี้อยู่ไม่ไกลจากโบราณสถานหมายเลข ๓ มีลักษณะ เป็นฐานอาคาร ที่มีห้องเรียงต่อกัน ๔ ห้อง ชั้นฐานและพื้นก่อด้วยศิลาแลง ห้องดังกล่าวมีสัณฐานเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า แต่ละห้องกว้าง ๓.๙๐ เมตร ยาว ๖.๖๕ เมตร ระยะเรียงห่างกัน ๐.๕๐ เมตร พื้นบางส่วนปูด้วยศิลาแลงได้พบ กรวดแม่น้ำ และทรายอัดแน่น ลักษณะดังกล่าว สันนิษฐานว่าเป็นฐานรากของอาคาร ทางด้านทิศเหนือของอาคาร พบแท่นฐานประติมากรรม หินทรายตั้งอยู่ มีข้อสันนิษฐาน เช่นเดียวกับโบราณสถาน หมายเลข ๓ คืออาจเป็น ศาสนสถานที่สร้างก่อน การสร้างปราสาทเมืองสิงห์

โบราณวัตถุที่พบในบริเวณโบราณสถาน

เครื่องปั้นดินเผาประกอบสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ที่พบจากงานโบราณคดี กระเบื้องมุงหลังคามีลักษณะเป็นลอนโค้งที่เรียกว่า กระเบื้องกาบู (กระเบื้องตัวผู้มีลักษณะเป็นทรงกระบอกผ่าซีกคล้ายกาบกล้วย ปลายด้านหนึ่งบานออกเล็กน้อย ภายในมีขาเกาะยื่นออกมาจากด้านในเล็กน้อย เวลามุงหลังคาปูคว่ำลง กระเบื้องตัวเมียมีลักษณะเป็นกระเบื้องโค้งค่อนข้างแบน กว่ากระเบื้องตัวผู้ส่วนขาเกาะยื่นออกมาเล็กน้อยตรงส่วนกลางด้านนอกของกระเบื้อง เวลามุงปูให้หงายขึ้น) และกระเบื้องเชิงชายที่ใช้ปิดที่ปลายชายคา (กระเบื้องตัวผู้ มีลักษณะเช่นเดียวกับกระเบื้องตัวเมียโดยมีปลายด้านหนึ่งปิดทำเป็นรูปสามเหลี่ยม ปลายแหลมคล้ายกลีบดอกไม้หรือกลีบกระจัง) นอกจากกระเบื้องมุงหลังคา แล้วยังพบบราลีดินเผา ใช้ประดับสันหลังคา ลักษณะเป็นทรงกลมมีส่วนสูงคล้ายดอกบัว

จากการขุดแต่งโบราณสถาน ได้พบส่วนประกอบสถาปัตยกรรมเป็นจำนวนมาก มีทั้งที่เป็นปูนปั้น ดินเผา หิน และศิลาแลง ลายปูนปั้น มีทั้งลายปูนปั้นรูปบุคคล ผู้ชาย ผู้หญิง เทวดาและยักษ์ รูปบุคคลบางชิ้นมีเครื่องประดับศีรษะ หรือกระบังหน้าที่แสดงว่าเป็นรูปเคารพ หรือบุคคลมีฐานันดรสูง ยังมีปูนปั้นรูปสัตว์ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ที่มีเรื่องเล่าเกี่ยวเนื่องในศาสนา หรือคติความเชื่อต่างๆ เช่น ช้าง ลิง และนาค นอกจากนั้น มีลายพันธุ์พฤกษาซึ่งใช้ประดับอาคาร ตั้งแต่ชั้นฐาน ตลอดไปจนถึงส่วนบนและยอดปราสาท

องค์ประกอบสถาปัตยกรรมที่ปราสาทเมืองสิงห์ ส่วนใหญ่ทำจากศิลาแลงและปูนปั้น ส่วนหินทรายใช้เฉพาะส่วนสำคัญของโบราณสถาน เช่น ส่วนยอดปรางค์ แผ่นศิลาฤกษ์ และรางน้ำมนต์ อาจเนื่องจากในบริเวณนี้หาแหล่งหินทรายได้ยาก หรือช่างฝีมือในพื้นที่นี้อาจถนัดงานศิลาแลงก็เป็นได้

การอนุรักษ์

พ.ศ.๒๕๑๗ ได้เริ่มดำเนินการเพื่อการบูรณะพัฒนาพื้นที่ โดยการดำเนินการถากถาง ทำความสะอาด ขุดแต่ง ขุดค้น บูรณะโบราณสถาน ปรับปรุงสภาพแวดล้อม ปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น และดำเนินการในรูปของอุทยานประวัติศาสตร์ เมื่อการดำเนินการเสร็จจึงได้มีพิธีเปิดอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๕๓๐ โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ มาเป็นองค์ประธานในพิธี และนับว่าเป็นอุทยานประวัติศาสตร์แห่งแรกของประเทศไทย

โบราณวัตถุประติมากรรมรูปเคารพ

จากการขุดแต่งโบราณสถานปราสาทเมืองสิงห์ทั้ง ๔ กลุ่มอาคาร พบโบราณวัตถุที่เป็นประติมากรรมในศาสนาพุทธนิกายมหายานจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปนาคปรก พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และนางปรัชญาปารมิตา (หรือนางปัญญาบารมี) ซึ่งทั้ง ๓ องค์นี้ถือว่าเป็นประติมากรรมสูงสุดของ พุทธศาสนานิกายมหายานหรือที่เรียกกันว่า รัตนตรัยมหายาน

พระพุทธรูปนาคปรก ส่วนใหญ่มีสภาพชำรุด เห็นรายละเอียดไม่ชัดเจน พระพักตร์เลือนลาง แต่ยังพอระบุได้ว่ามีลักษณะศิลปะเขมรแบบบายน อายุสมัยราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ บางองค์มีลักษณะท้องถิ่นปะปน ลักษณะของพระพุทธรูปกลุ่มนี้จะมีพระพักตร์อมยิ้ม แสดงความเมตตากรุณา พระเนตรปิดสนิท

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

ที่พบเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ๔ กร รวมทั้งสิ้น ๑๔ องค์ มีลักษณะศิลปะเขมรแบบบายน พระพักตร์ ค่อนข้างสี่เหลี่ยม พระเนตรปิดสนิท พระโอษฐ์อมยิ้ม พระเกตุมาลาเป็นรูปทรงกระบอกปลายตัด พระเกศาสลักเป็นจันทร์เสี้ยวเล็กๆ และมีพระธยานิพุทธอมิตาภะ (ปางสมาธิ) อยู่ที่หน้ามุ่นมวยพระเกศา หรือพระเกตุมาลา เครื่องทรงเป็นผ้าโจงกระเบนสั้น มีชายผ้าเป็นริ้วรูปหางปลา คาดเข็มขัด ที่มี หัวเข็มขัดทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ขอบล่าง ของผ้านุ่งมีลวดลายประดับเป็นแนวยาวขนานชายผ้า

ประติมากรรมชิ้นสำคัญ คือ

พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรเปล่งรัศมี

ลักษณะเป็นรูปบุรุษประทับ ยืนมีเศียรเดียว ๘ กร พระพักตร์รูปสี่เหลี่ยมพระเนตรปิด พระขนงหนา มีพระเนตร ที่สามกลางพระนลาฏ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์อมยิ้ม พระเกตุมาลาเป็นรูปทรงกระบอกปลายตัดด้านหน้า สลักเป็นรูปพระธยานิพุทธอมิตาภะ พระเกศา พระเกตุมาลา พระพาหา พระวรกายท่อนบนด้านหน้า และพระวรกายท่อนด้านหลังครึ่งหนึ่งสลักเป็นรูปบุคคลนั่งขัดสมาธิขนาดเล็กประดับอยู่เต็มกลางพระอุระ และรอบบั้นพระองค์ มีรูปบุคคลขนาดใหญ่ประดับอยู่ด้วย พระวรกายท่อนล่างนุ่งผ้าโจงกระเบนสั้น ชายผ้าเป็นริ้วรูปหางปลาทั้งด้านหน้าและด้านหลัง คาดเข็มขัด ผ้านุ่งมีลายลูกประคำ นอกจากนี้ ยังมีรูปบุคคลขนาดเล็กนั่งขัดสมาธิอยู่รอบข้อพระบาทและโคนนิ้วพระบาททั้งสิบด้วย

นอกจากนี้ยังมีประติมากรรม

นางปรัชญาปารมิตา หรือนาง

ของพุทธศาสนา คือคัมภีร์ปรัชญา

เพียง ๒ องค์เป็นแบบ ๑ เศียร ๒

สมบูรณ์นั้น พระหัตถ์ขวาถือดอก

ประเทศกัมพูชาที่ถือดอกบัวในพร

ที่มีพระเนตรปิด พระโอษฐ์อมยิ้

เป็นลักษณะของศิลปเขมรแบบบา

นอกจากนี้ยังมีประติมากรรม

นางปรัชญาปารมิตา หรือนางปัญญาบารมีเทพีในศาสนาพุทธ นิกายมหายานซึ่งมีที่มาจากคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนา คือคัมภีร์ปรัชญาปารมิตารูปนางปรัชญาปารมิตาที่พบที่ปราสาทเมืองสิงห์ ๔ องค์ แต่สมบูรณ์เพียง ๒ องค์เป็นแบบ ๑ เศียร ๒ กร มีพระธยานิพุทธอมิตาภะประดับด้านหน้าพระเกตุมาลาองค์ที่มีพระหัตถ์สมบูรณ์นั้น พระหัตถ์ขวาถือดอกบัว พระหัตถ์ซ้ายถือคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตร (ซึ่งต่างจากลักษณะที่พบที่ประเทศกัมพูชาที่ถือดอกบัวในพระหัตถ์ซ้ายส่วนพระหัตถ์ขวาถือคัมภีร์ปรัชญาปารมิตา) จากลักษณะพระพักตร์ที่มีพระเนตรปิด พระโอษฐ์อมยิ้มและผ้านุ่งทิ้งชายลงมาตรงๆ เป็นผ้าลายมีชายผ้ารูปสามเหลี่ยมห้อยอยู่ข้างหน้าเป็นลักษณะของศิลปเขมรแบบบายนอย่างชัดเจน

นอกจากประติมากรรมในศาสนาพุทธขนาดใหญ่ ยังพบประติมากรรมขนาดเล็กได้แก่ พระพิมพ์ที่พบทั้งพระพิมพ์ดินเผา แม่พิมพ์ดินเผา และพระพิมพ์โลหะเนื้อตะกั่ว โดยพบที่โบราณสถานหมายเลข ๑ โบราณสถานหมายเลข ๓ และแม่พิมพ์ดินเผา ๓ องค์ พบที่บริเวณนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก

พบเครื่องปั้นดินเผา ทั้งที่เป็นภาชนะดินเผาประเภทเนื้อดิน ได้แก่ ตะคัน ผอบ หม้อ และภาชนะ ดินเผาประเภทเคลือบทั้งแบบ สุโขทัย แบบเขมร เครื่องถ้วยเวียดนาม และเครื่องถ้วยจีน

โบราณวัตถุประเภทอื่นๆ ที่พบ ได้แก่ แท่นหินบดพร้อมสากบด ขวานหินขัด ลูกปัดหินอะเกต ลูกปัดหินคาร์นีเลียน ลูกปัดแก้ว

ส่วนที่เป็นโลหะพบเศียรนาคสำริด ซึ่งเป็นเครื่องประดับราชรถหรือราชยานคานหาม แหวนทองคำ เหล็กชิ้นแบนยาวที่นักโบราณคดีสันนิษฐานว่าใช้เป็นตัวยึดก้อนหินที่ใช้ก่อสร้างอาคาร และเหล็กสกัดที่ใช้ในงานก่อสร้างจำนวนมาก

แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์

บริเวณนอกกำแพงเมือง ด้านทิศใต้ ติดกับลำน้ำแควน้อย นักโบราณคดี ขุดพบโครงกระดูกมนุษย์ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ๔ โครง แต่เห็นอยู่ในหลุมขุดค้นเดิมเพียง ๒ โครง เนื่องจากอีก ๒ โครง มีสภาพไม่สมบูรณ์ไม่สามารถกำหนดอายุและเพศได้ จึงได้นำขึ้นจากหลุมและนำไปเก็บรักษาไว้ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเก่า อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

โครงกระดูกที่หันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ เป็นเพศหญิง อายุประมาณ ๓๐-๓๕ ปี และโครงที่หันศีรษะไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นเพศหญิง อายุประมาณ ๒๐-๓๐ ปี ทั้งสองโครง ถูกฝังรวมกับภาชนะดินเผาเครื่องประดับทำจากเปลือกหอย ลูกปัดหิน และลูกปัดแก้ว

แหล่งโบราณคดีที่เป็นหลุมฝังศพในลักษณะนี้พบหลายแห่ง ตามริมลำน้ำแควน้อย ในเขต อำเภอไทรโยค จนถึงอำเภอเมืองกาญจนบุรี แสดงถึงกลุ่มคนในวัฒนธรรมดั้งเดิมที่อาศัย อยู่ตามริมฝั่งน้ำมาก่อนที่จะมีการสร้างปราสาทเมืองสิงห์ จากหลักฐานต่างๆ ที่พบแสดงให้เห็นว่ามีกลุ่มคนเคยอาศัยในบริเวณนี้มาเมื่อประมาณ ๑,๘๐๐ ปีมาแล้ว น่าจะเคยมีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่น เช่นที่แหล่งบ้านดอนตาเพชร อำภอพนมทวนเนื่องจากหลักฐานต่างๆ ที่พบคล้ายคลึงกัน และมีอายุในช่วงปลายของยุคโลหะเช่นเดียวกัน

ความเป็นมา "เมืองสิงห์"

ปราสาทเมืองสิงห์ ตั้งอยู่ในเมืองโบราณที่เรียกว่า "เมืองสิงห์" ในท้องที่ตำบลสิงห์ อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี มีเนื้อที่ทั้งสิ้น ๖๔๑ ไร่ หรือประมาณ ๑ ตารางกิโลเมตร อยู่บริเวณที่ราบริมฝั่ง ทิศเหนือของแม่น้ำแควน้อย พื้นที่โดยรอบโอบรอบด้วยภูเขาขนาดไม่สูงมากนัก ลักษณะผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เห็นได้ชัดเจนจากภาพถ่ายจากดาวเทียมปัจจุบัน มีคูเมือง คันดิน และกำแพงเมืองศิลาแลงล้อมรอบ สร้างขึ้นตามลักษณะขอมแบบบายน ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ หรือตรงกับรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ.๑๗๒๐ ถึง ๑๗๘๐) มหาราชของอาณาจักรขอม ประเทศกัมพูชา และกษัตริย์นักสร้างปราสาทแห่งขอม สันนิฐานว่าสาเหตุที่ปราสาทเมืองสิงห์มาสร้างอยู่บริเวณแถบนี้ก็เพื่อคอยควบคุมดูแลเส้นทางการค้าที่เชื่อมระหว่างอินเดียกับสุวรรณภูมิ หลังจากที่อาณาจักรขอมล่มสลายในศตวรรษที่ ๑๙ ที่นี่ก็ถูกทิ้งร้างผุพัง

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๑ เมืองสิงห์ได้มีฐานะเป็นเมืองหน้าด่าน ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดให้เจ้าเมืองสิงห์ เป็น พระสมิงสิงห์บุรินทร์ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล ดังนั้นจึงยุบเมืองสิงห์ให้เหลือเป็นฐานะเพียงตำบลหนึ่งในจังหวัดกาญจนบุรี จวบจนปัจจุบัน

จากศิลาจารึกที่ปราสาทพระขรรค์ที่เมืองพระนคร ประเทศกัมพูชา ซึ่งทำขึ้นโดยเจ้าชายวีรกุมาร พระราชโอรสของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ มีข้อความสรรเสริญความกล้าหาญและการบุญกุศลของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ และมีความตอนหนึ่งกล่าวถึงชื่อเมืองต่างๆ ๒๓ หัวเมืองที่พระราชบิดาประดิษฐาน พระชัยพุทธมหานาถ อันเป็นรูปฉลองพระองค์โดยเฉพาะ ได้ระบุชื่อเมือง ๖ เมือง สันนิษฐานว่าเป็นเมืองในภาคกลางของประเทศไทย ได้แก่

ลโวทยะปุระ	คือละโว้หรือลพบุรีมีพระปรางค์สามยอดเป็นหลักฐาน
สุวรรณปุระ	คือเมืองโบราณที่เนินทางพระ อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี
ศัมพูกะปัฏฏนะ	คือเมืองโบราณ ที่สระโกสินารายณ์ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี
ชัยราชบุรี	คือวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
ศรีชยวัชรบุรี	คือวัดกำแพงแลง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี และ
"ศรีชัยสิงหบุรี"	เชื่อกันว่าก็คือ เมืองสิงห์ ที่ตั้งปราสาทเมืองสิงห์ในจังหวัดกาญจนบุรี

แต่ก็มีนักวิชาการบางท่านเห็นต่างออกไป เนื่องจากยังพบความแตกต่างในรูปแบบของกลุ่มปราสาทขอมระหว่างพื้นที่แถบภาคตะวันออก และภาคอีสานของไทยกับกลุ่มปราสาทขอมในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แต่หลักฐานทั้งหมดก็มิได้ปฏิเสธความสัมพันธ์ทั้งสังคมและวัฒนธรรมระหว่างละโว้กับเมืองพระนครในกัมพูชา

